खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका आधार स्तम्भहरुको विश्लेषण, स्तरीकरण र छोटो वर्णन

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
नीति, रणनीति तथा योजना	खासस्वसम्बन्धी स्थानीय नीति तथा कानून छैन । दीर्घकालीन खासस्व योजना छैन । नीति तथा योजना छ तर तिनले लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण तथा जलवायु परिवर्तनका असरलाई सम्बोधन गर्दैनन् । नीति, कानून तथा योजनाहरु छन् तर राम्रो सँग कार्यान्वयन भइरहेका छैनन् ।	खासस्वसम्बन्धी स्थानीय कानून तथा योजना छ तर तिनले लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण तथा जलवायु परिवर्तनका असरलाई पर्याप्त रुपमा सम्बोधन गर्दैनन् । नेतृत्व तह तथा कार्यान्वयन गर्ने कर्मचारीहरुमा नीति, कानून तथा योजनाको बारे पर्याप्त जानकारी छैन । खासस्व योजनाले जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण वा उत्थानशीलताका कुरालाई सम्बोधन गर्दैनन् । बार्षिक योजना तयार गर्दा खासस्व योजना तथा तथ्याङ्कहरु लाई खासै ध्यानमा राखिंदैन र समुदाय, विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थामा खासस्वका लागि योजनाबद्ध ढङ्गबाट पर्याप्त बजेट छुट्याउन सकिएको छैन ।	खासस्वसम्बन्धी कानून, नीति तथा योजना छन् । विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थामा खासस्वको कार्यविधि तथा मापदण्ड स्थानीयकरण गरिएको छैन तर सो अनुरुप धेरैहदसम्म काम भइरहेको छ । नीति, कानून तथा योजनाहरुले धेरै हदसम्म लैङ्गक तथा सामाजिक समावेशीकरण र जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरणका कुराहरुलाई सम्बोधन गर्दछन् । समुदाय, विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थामा खासस्वका लागि योजनाबद्ध ढङ्गबाट बजेट छुट्याएर काम हुन्छ । नेतृत्व तथा सम्बद्ध कर्मचारीहरुमा नीति, कानून तथा खासस्व योजना बारे बुझाइ सीमित छ ।	नीति, कानून तथा खासस्व योजना छ । यिनको बारेमा नेतृत्व तथा सम्बद्ध कर्मचारीहरु पर्याप्त जानकार छन् । विद्यालय तथा स्वास्थ्यसंस्थामा खासस्व सेवा विस्तारका कार्यविधि तथा मापदण्ड स्थानीयकरण गरेर लागू गरिएको छ । खासस्व सम्बन्धी समुदाय, विद्यालय तथा स्वास्थ्यसंस्थाको अवस्थाबारे तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने गरिन्छ र त्यसको आधारमा समुदाय, विद्याय तथा स्वास्थ्य संस्थामा योजनाबद्ध ढङ्गले खासस्व सेवा विस्तार गर्ने नीति अनुरुप जीवनचक्रीय लागतसमेत विचार गरी पर्याप्त बजेट छुट्याएर काम अगाडि बढाइएको छ । नीति, कानून तथा योजनाले लैङ्गक तथा सामाजिक समावेशीकरण र जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरणका कुराहरुलाई सम्बोधन गर्दछन् ।
नोट				

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
संस्थागत संरचनाहरु तथा क्षमता	जीवन बचाउनका लागि पहुँच बृद्धिमा ध्यान केन्द्रित रहेको, न कि बलिया संघसंस्थाहरु सिर्जना गर्नमा । संरचनात्मक जनादेशहरु स्पष्ट नभएको	संघ संस्थाहरु चाहिं भएका, तर कागजमा मात्र भएका र सुचालु नभएको । सेवा अधिकारी तथा सेवा प्रदायक संस्थाहरुको क्षमता र श्रोतहरुमा अतिव्यापी, अस्पष्ट	संघसंस्थाहरु आंशिक रुपमा सुचालु भएको । भूमिका तथा जिम्मेवारीहरु पूर्ण रुपमा स्पष्ट नभएको । सेवा अधिकारी[1] तथा सेवा प्रदायक[2]हरुको क्षमता तथा	सबै आवश्यक संघसंस्थाहरु, तिनीहरुको क्षमता तथा श्रोतहरु पनि सुनिश्चित भएको, साथै भूमिका तथा जिम्मेवारीहरु पूर्ण रुपमा स्पष्ट भएको । सेवा अधिकारी तथा सेवा प्रदायकहरुलाई प्रोत्साहित

[1] सेवा अधिकारीहरु त्यस्ता संस्थाहरु हुन् जसले खानेपानी र सरसफाइसम्बन्धी कार्यहरु पूरा गर्ने गर्दछन् । जस्तै योजना समन्वय, नियमन र निरीक्षण सहयोग तर वास्तविक सेवा प्रावधान आफैंमा होइन । सामान्यतया यी अधिकारीहरु मध्यवर्ती स्तरमाव अवस्थित हुन्छन् र अधिकांश देशहरुमा स्थानीय सरकार (जिल्ला, नगरपालिका वा वडाहरु) द्वारा सञ्चालन गरिन्छ ।

[2] सेवा प्रदायकहरु संस्था वा व्यक्तिहरु हुन् जसले प्रयोगकर्ताहरु वा ग्राहकहरुलाई खानेपानी र सरसफाइ सेवाहरु प्रदान गर्छन् । तिनीहरु खानेपानी र सरसफाइ सेवाहरुको दैनिक प्रावधानको लागि जिम्मेवार छन् र खानेपानी प्रणालीको स१चालन, मर्मत प्रशासन जस्ता कार्यहरु समावेश गर्दछ । मलको फोहोर खाली गर्ने, र विसर्जन गर्ने । तिनीहरु सामुदायिक संस्थाहरु, साना निजी अपरेटरहरु, सार्वजनिक क्षेत्रका उपयोगिताहरु वा कम्पनीहर वा गैरसरकारी स)स्थाहरु र विश्वासमा आधारित संस्थाहरु हुन सक्छन् ।

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
	र सेवा प्रदायक संघसंस्था तथा अधिकारीहरुको क्षमतामा कमी । महिलाहरु खासस्व क्षेत्रमा कार्य नगरेको ।	भूमिका तथा जिम्मेवारीहरु र कैयौं अन्तरालहरु भएको । निर्णय गर्नेमध्येमा अति नै थोरै महिला सहभागिता, प्रायश टोकनवादी सहभागिता मात्रमा सीमित भएको ।	श्रोतहरुमा केही कमी । केही महिलाहरु सकृय रुपमा खासस्वका निर्णय प्रक्रियामा सहभागी भएको ।	गरेर तिनीहरुको कार्यसम्पादनको उद्देश्यहरुमा जोडिएको । खासस्वमा महिला तथा सीमान्तकृत समुदायहरुको राम्रो प्रतिनिधित्व भएको – खासस्व नेतृत्वमा राम्रो प्रतिशत (%) मा महिलाहरु भएको ।

नोट

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
समन्वय तथा एकिकरण	मानवीय संघसंस्थाहरुबीच वास क्लष्टरमार्फत् खानेपानी तथा ढल निकास विभाग (लिड) र युनिसेफ (कोलिड) द्वारा समन्वय गरेको अवस्था । कुनै पनि संस्थाहरुले दीर्घकालीन विकासका लागि काम नगरेको अवस्था । स्वास्थ्य, शिक्षा, पोषण लगायत अन्य सामाजिक सेवाहरु तथा महिलासँग सम्बन्धित मुद्दाहरुमा खासस्व एकिकरण नभएको अवस्था ।	संस्थाहरुबाट स्थानीय सरकारसँग सीमित समन्वय । स्वास्थ्य, शिक्षा, पोषण लगायत अन्य सामाजिक सेवाहरु तथा महिलासँग सम्बन्धित मुद्दाहरुमा खासस्व एकिकरण नभएको वा भएमा सीमित भएको अवस्था ।	स्थानीय सरकारको नेतृत्वमा संघसंस्थाहरुबीच राम्रो समन्वय भएको । स्वास्थ्य, शिक्षा, पोषण लगायत अन्य सामाजिक सेवाहरु तथा महिलासँग सम्बन्धित मुद्दाहरु र विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खासस्व एकिकरण गरेर केही पाइलट परियोजनाहरु शुरु भएको अवस्था ।	स्थानीय सरकारको एकिकृत नीति वा रणनीतिका आधारमा विभिन्न संघसंस्थाहरुले आफ्ना कार्यक्रमहरु लागू गरेको । स्वास्थ्य, शिक्षा, पोषण लगायत अन्य सामाजिक सेवाहरु तथा महिलासँग सम्बन्धित मुद्दाहरुमा आधारित कार्यक्रमहरुमा खासस्व एकिकरण भएको । विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खासस्वका लागि विभिन्न क्षेत्रहरुबीच बलियो समन्वय भएको र विभिन्न स्वास्थ्य तथा शिक्षाका कार्यक्रमहरुमा स्वच्छतालाई एकिकरण गरिएको ।

नोट

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
वित्तीय लगानी	यु एन संस्थाहरु र गैरसरकारी संस्थाहरुबाट सिधै आपतकालीन खर्च भएको अवस्था ।	वित्तीय विकेन्द्रीकरण नभएको वा सीमित भएको । सरकारको योजनामा दातृ निकायहरुले लगानी गरेको, तर जीवन चक्रीय लागतलाई समेट्न लगानी गरिएको	वित्तीय विकेन्द्रीकरण भएको । सरकारको योजना अनुसार पूँजीगत लागतमा दातृ निकायहरुले लगानी गरेको, तर जीवन चक्रीय लागतलाई समेटेर लगानी नगरेको	पूर्णरुपमा वित्तीय विकेन्द्रीकरण भएको । बाह्य सहयोगी निकायहरुले सिधै सरकारको खाता वा कोषमा पैसा च्यानलाइज गरिएको । निजी क्षेत्रहरुले पनि लगानी गरेको । विभिन्न आर्थिक

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
		बजेट अपूग भएको । खर्च गर्नसक्ने क्षमता कम भएको । गरीबमुखी पहुँचको सुनिश्चित गर्नका लागि वित्तीय संयन्त्रहरु नभएको ।	। गरीबमुखी पहुँचको सुनिश्चित गर्नका लागि वित्तीय संयन्त्रहरु नभएको, तर प्रभानकारी ढंगबाट परिचालित नभएको वा कमजोर भएको ।	श्रोतहरुलाई जीवन चक्रीय लागतमा मिलान गरेको । गरीबमुखी पहुँचको सुनिश्चित गर्नका लागि संयन्त्रहरु भएको, र महिनावारी स्वास्थ्य, स्वच्छता तथा सरसफाइसग सम्बन्धित सामाग्रीहरु बजारमा उपलब्ध भएको र तिनमा आम मानिसको सुलभ पहुँच भएको ।
नोट				

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
सेवा प्रवाह तथा व्यवहार परिवर्तन	जथाभावी रुपमा संकटकालीन अवस्थामा जस्तै गतिविधिहरु सञ्चालन भइरहेको अवस्था । खानेपानी ढुवानी गर्ने ट्यांकर तथा ट्रकहरु । स्वच्छता कार्यक्रम आपतकालीन किट वितरण, सचेतना अभिबृद्धि तथा अस्थायी हात धुने स्थानहरुमा मात्र आधारित भएको अवस्था । सरसफाइ गतिविधिहरु अधीकतम अनुदानमा आधारित भएको । विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खासस्व सेवाहरु तथा व्यवहारहरु नभएको वा भएमा पनि सीमित मात्रामा भएको ।	खासस्व परियोजनाहरु छोटो अवधीका लागि मात्र भएको र टुक्रा टुक्रा भएर सम्पादन भइरहेको । यसमा सरकारको थोरै मात्र ध्यान गएको । कार्यान्वयनपछिका सहयोगहरुको अभाव । स्वच्छताका गतिविधिहरु मुख्यत चेतना बढाउनेमा नै केन्द्रित भएको । सरसफाइका गतिविधिहरु खुला दिसामुक्त हासिल गर्नेमा मात्र केन्द्रित वा सीमित भएको । सरसफाइको पूर्ण सेवा चक्रलाई टेवा दिने खालको नभएको ।	स्थानीय अधिकारीहरु तथा निकायहरु पहुँच विस्तार गर्नेमा मात्र केन्द्रित भएको । कार्यान्वयनपछिका सहयोगहरु भएको, तर कमजोर भएको । स्वच्छताका गतिविधिहरु चेतना बढाउने र व्यवहार परिवर्तन दुबैमा नै केन्द्रित भएको, तर दीगोपनाका लागि गरीबहरुलाई पनि समेटेर अगाडि लैजाने संयन्त्र नभएको । केही सरसफाइका गतिविधिहरु सरसफाइको पूर्ण सेवा चक्रलाई टेवा दिने खालको भएको ।	सबै उपभोक्ताहरुका लागि पहुँच र सेवा विस्तार तथा कार्यान्वयनपछिका सहयोगहरु दुबै भएको र तिनलाई सेवा अधिकारी वा प्रदायकहरुले पूर्णरुपमा सम्बोधन गरेको । स्वच्छताका गतिविधिहरु व्यवहार परिवर्तनमा केन्द्रित भएको, र दीगोपनाका लागि पनि काम गर्ने गरेको । सरसफाइको पूर्ण सेवा चक्रको समापनलगायत समावेशी तथा दीगो खासस्वलाई स्थानीयकरण गरेर उपलब्ध पनि भएको । सेवा प्रवाहका मोडेलहरु र विधिहरुलाई पनि सूचीकृत गरिएको छ ।
नोट				

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
अनुगमन वा निरीक्षण	वास क्लष्टरबाट खासस्वका गतिविधिहरुको अनुगमन वा निरीक्षण हुनेगरेको छ, वा दातृ निकायलाई प्रतिवेदन बुझाउनमै लागि गर्ने गरेका छन् ।	साझा अनुगमन वा पूनरावलोकन प्रक्रिया नभएको । निरन्तर अनुगमनका लागि सरकारी बजेट नभएको । खासस्व तथ्यांक अद्यावधिक नभएको तथा सरकारी योजना तर्जुमा, निर्णय प्रक्रिया वा कार्यक्रमको प्रभावकारीता मूल्यांकनका लागि प्रयोग नभएको ।	सरकारी नेतृत्वमा खासस्वका लक्ष्यहरु स्पष्टरुपमा व्याख्या गरिएको, तर प्रगतिको तथ्यांक व्यवस्थित रुपमासंकलन नभएका, जथाभावी भएको । खासस्वका तथ्यांकहरु संकलन भएको, तर सरकारी योजना तर्जुमा, निर्णय प्रक्रिया वा कार्यक्रमको प्रभावकारीता मूल्यांकनका लागि व्यवस्थित रुपमा प्रयोग नभएको ।	सरकारले अपनाएको तथा अनुगमन प्रक्रियाका तथ्यांकहरु निरन्तर रुपमाव अद्यावधिक गरेर रणनीतिक योजना तथा बजेटमा प्रयोग गरेको । ठुलो स्केलको मूल्यांकन प्रणाली स्थापित गरेर स्वच्छताका कार्यक्रमहरु तथा प्रमुख सूचकहरुलाई समेटेको । विभिन्न सिकाइहरुलाई पूनरावलोकन गर्दै तिनीहरुको प्रयोग भविष्यका गतिविधिहरु तथा योजनाहरुमा गरिने गरिएको ।
नोट				

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
उत्तरदायित्व तथा नियमन	सेवा अधिकारीहरु प्रदायकहरु र सेवाग्राहीहरुबीचको उत्तरदायित्वका संयन्त्रहरु नै छैन । सरकारी र विकास साझेदार (सहयोगी) हरुबीच पनि कुनै प्रकारको एकअर्कार्तीच आपसी उत्तरदायित्व छैन । जनसमुदायको उपस्थिति छैन । समुदायहरु, विद्यालयहरु वा स्वास्थ्यसेवा सुविधाहरुका लागि खासस्वका राष्ट्रिय मापदण्डहरु छैनन् ।	उत्तरदायित्वका संयन्त्रहरु कागजमा मात्र छ, तर तिनको प्रयोग केही हदसम्म मात्र भएको । उपभोक्ताहरुबाट प्राप्त पृष्ठपोषण टोकनिष्टिक (tokenistic) मात्र भएको र सेवा प्रवाहका लागि प्रयोग नगरिएको । पृष्ठपोषणको संयन्त्रमा महिला तथा सीमान्तकृत समुदायहरु चाहिं छुटिरहेको । नागरिक समाज कमजोर भएको । खासस्वका राष्ट्रिय मापदण्डहरु भएको तर कहिल्यै पनि प्रयोग नगरिएको वा कहिलेकाहीं मात्र गरिएको वा लागू नगरिएको ।	क्षेत्रगत प्रगतिका लागि आपसी उत्तरदायित्व विस्तारै उदीयमान रहेको र उपभोक्ता पृष्ठपोषणहरुलाई सम्बोधन गर्न संयन्त्र परिचालन गरिएको, तर महिला तथा सीमान्तकृत समुदायहरु धेरै हदसम्म छुटेको । सेवा प्रवाह तथा व्यवहार परिवर्तनका लागि पृष्ठपोषणहरु व्यवस्थित रुपमा प्रयोग नगरिएको । नागरिक समाज विस्तारै बलियो हुँदै गरेको । खासस्वका राष्ट्रिय मापदण्डहरु भएको तर निरन्तर रुपमा प्रयोग नगरिएको वा लागू नगरिएको ।	उत्तरदायित्व संयन्त्रहरु संस्थागत गरिएको, सरकारी र विकास साझेदार संस्थाहरुद्वारा प्रदर्शन गरिरहेको र क्षेत्रगत प्रगतिका लागि आपसी उत्तरदायित्वको माग भएको । महिला तथा सीमान्तकृत समुदायहरुबाट प्राप्त पृष्ठपोषणहरुलाई खासस्व सेवा प्रवाहका लागि सम्बोधन गर्न र सुधार गर्न प्रयोग गर्ने गरेको । बलियो नागरिक समाजद्वारा duty-bearer हरुलाई उत्तरदायी बनाएको अवस्था । खासस्वका राष्ट्रिय मापदण्डहरु भएको र निरन्तर रुपमा प्रयोग गरिएको वा लागू गरिएको ।

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
नोट				

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
जेण्डर तथा सामाजिक समावेशीकरण	खासस्व गतिविधिहरुले खालि लिङ्ग (जेण्डर), अशक्तता, वञ्चितिकरमा परेका जनताहरु लगायतका स्टेरियोटाइपहरुलाई बढावा दिने गरेका छन् । वा महिला, बालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु तथा अन्य सीमान्तकृत जनताहरु परामर्शको अभाव तथा देशको सन्दर्भ अनुसार लिङ्ग र सामाजिक / सांस्कृतिक साझा बुझाइको अभावका कारण थप जोखिममा पर्ने गएका छन् ।	खासस्व गतिविधिहरुले महिला (जेण्डर), अशक्तता भएका व्यक्तिहरु, शारीरिक रुपमा सीमान्तकृत समुहहरु निर्णय गर्ने तहमा प्रतिनिधित्व भएको, तर तिनीहरुको स्वर सधैं नसुनिएको । लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गतामा आधारित विस्तृत (अलग) तथ्यांक खासस्व गतिविधिहरुका लागि आवश्यक हुन्छ, जुन हाल संकलन तथा प्रयोग नगरिएको ।	खासस्व गतिविधिहरुले महिला (जेण्डर), अशक्तता भएका व्यक्तिहरु, अन्य सीमान्तकृत समुहहरु निर्णय गर्ने तहमा प्रतिनिधित्व भई सक्रिय भएको । लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गतामा आधारित विस्तृत (अलग) तथ्यांक खासस्व गतिविधिहरुको योजना तयार गर्दा आवश्यक हुन्छ, जुन हाल संकलन तथा प्रयोग गरिएको ।	खासस्व गतिविधिहरुले महिला (जेण्डर), अशक्तता भएका व्यक्तिहरु, अन्य सीमान्तकृत समुहहरु निर्णय गर्ने तहमा प्रतिनिधित्व भई सक्रिय भएको र खासस्व सेवाहरु तथा निर्णय गर्ने तहमा उत्तरदायी पनि भएको । लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गतामा आधारित विस्तृत (अलग) तथ्यांक खासस्व गतिविधिहरुको योजना तयार गर्दा आवश्यक हुन्छ, जुन हाल व्यवस्थित रुपमा संकलन तथा प्रयोग गरिएको ।
नोट				

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
वातावरण तथा जलश्रोतहरु	कुनै पनि प्रकारको क्षेत्रको बचावट वा व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नीतिहरु छैनन् । जलश्रोतहरुसँग सम्बन्धित खतराहरुका बारेमा जानकारी नै छैन । दिसाजन्य फोहोरबाट हुनसक्ने खतराहरु तथा रोग सर्नसक्ने अन्य खतरापूर्ण मार्गहरुमा ध्यान केन्द्रित गरिएको छ । बानी व्यवहारलाई	कुनैपनि प्रकारको क्षेत्रको बचावट वा व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नीतिहरु छन् तर कार्यान्वयन गरिएका छैनन् । जलश्रोतहरुसँग सम्बन्धित खतराहरु तथा जेण्डरका आयामहरु खतराहरुका बारेमा कम मात्र जानकारी छ । दिसाजन्य फोहोरबाट हुनसक्ने खतराहरु तथा रोग	कुनैपनि प्रकारको क्षेत्रको बचावट वा व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नीतिहरु छन् तर थोरै मात्र कार्यान्वयन गरिएका छन् । जलश्रोतहरुसँग सम्बन्धित खतराहरु तथा जेण्डरका आयामहरु खतराहरुका बारेमा जानकारी छ, तर योजनाहरुमा समावेश गरिएको छैन । दिसाजन्य फोहोरबाट	कुनैपनि प्रकारको क्षेत्रको बचावट वा व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नीतिहरु छन् तर कार्यान्वयन पनि गरिएका छन् र पानीको विभिन्न क्षेत्रहरुमा समन्वयात्मक व्यवस्थापन गरिएको । जलश्रोतहरुसँग सम्बन्धित खतराहरु तथा जेण्डरका आयामहरु खतराहरु अनुगमन गर्ने गरिएको, साथै उत्थानशील योजनालाई सम्बोधन गर्ने गरिएको ।

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
	प्रभाव पार्नसक्ने के कस्ता परिवर्तन जरुरी छन् भन्नेबारेमा सीमित जानकारी मात्र छ । प्रकोप उत्थानशील प्रविधि तथा योजनामा आवश्यक ध्यान दिइएको छैन ।	सर्नसक्ने अन्य खतरापूर्ण मार्गहरुका बारेमा जानकारी भएको तर ती खतराहरुलाई तोड्न विभिन्न पथहरुमा ध्यान केन्द्रित नभएको । बानी व्यवहारलाई प्रभाव पार्नसक्ने के कस्ता परिवर्तन जरुरी छन् भन्नेबारेमा ध्यान केन्द्रित नभएको । प्रकोप उत्थानशील प्रविधि तथा योजनालाई मध्यनजर गरिएको छैन ।	हुनसक्ने खतराहरु तथा रोग सर्नसक्ने अन्य खतरापूर्ण मार्गहरुको पहिचान गरिएको तर कमजोर रुपमा डिजाईन गरिएको र कार्यान्वयन गरिएको । प्रकोप उत्थानशील प्रविधि तथा योजनालाई मध्यनजर गरिएको तर कार्यान्वयन गरिएको ।	दिसाजन्य फोहोरबाट हुनसक्ने खतराहरु तथा रोग सर्नसक्ने अन्य खतरापूर्ण मार्गहरुको पहिचान मुख्य व्यवहारहरुमा आधारित भएको । सरसफाइको सबै सेवा चक्र तथा भौतिक र सामाजिक

नोट

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
सरकारी नेतृत्व	सरकारी क्षेत्रबाट स्वामित्व लिइएका खासस्वसम्बन्धी दूरदृष्टि, प्रतिबद्धता वा रणनीतिको अभाव छ । सरकार आफ्नो क्षेत्रमा भए गरेका खासस्व हस्तक्षेपहरुका बारेमा थोरै मात्र संलग्न वा जानकार छन् वा सो अनुसार निरीक्षण नै गर्दछन् । खासस्वसम्बन्धी कार्यक्रमहरु प्रायजसो कि त मानवीय वा अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरुले सञ्चालन गरिरहेका हुन्छन् ।	सरकारी क्षेत्रबाट मौखिक प्रतिबद्धता हुन्छन्, तापनि यी प्रतिबद्धताहरु वास्तविक योजना वा रणनीतिहरुमा परिणत भएका हुँदैनन्, भएपनि तिनले अति नै सीमान्तकृत वर्गहरुलाई प्राथमिकतामा राखेको हुँदैन । सरकारसँग खासस्व कार्यक्रमहरु तथा संघसंस्थाहरुका बारेमा केही जानकारी भएको, तर केही मात्र सरकारको प्रकृया, योजना र नीतिहरुसँग भएको ।	सरकारसँग खासस्वसम्बन्धी सोच, रणनीति तथा योजनाहरु भएको जसले लिङ्ग र अति नै सीमान्तकृत समुदायहरुसम्म पहुँच पुऱ्याउनका लागि जोड दिएको, तर पर्याप्त मात्रामा श्रोत नछुट्याएको । सरकारले सक्रिय भुमिका निर्वाह गरेर खासस्व निकायहरुसँग समन्वय गर्दै विभिन्न कार्यक्रमहरुलाई निरीक्षण पनि गर्ने गरेको । सरकारले केही गतिविधिहरुमा सहलगानी गर्दै तिनको अनुगमन तथा मूल्यांकनमा सहभागी पनि हुने गरेका छन् ।	सरकारसँग खासस्वसम्बन्धी बलियो सोच, रणनीति तथा योजनाहरु भएको जसले लिङ्ग र अति नै सीमान्तकृत समुदायहरुसम्म पहुँच पुऱ्याउनका लागि जोड दिएको, साथै खासस्वको सोच प्राप्ति र त्यसको दीगोपनका लागि पर्याप्त मात्रामा श्रोत छुट्याएको । सरकारी नेतृत्वले सुदृढ समन्वय संयन्त्रमार्फत् खासस्वमा भएको लगानी राम्ररी योजना बनाएर श्रोतहरु जुटाएर समावेशी ढंगबाट राष्ट्रिय नीति, रणनीति तथा नियमनलाई टेवा पुऱ्याउने गरेको । साथै सीमान्तकृत समुदायहरुसम्म पहुँच पुऱ्याएको र प्रतिफलहरुलाई दीगो स्वरुप दिने गरेको ।

नोट

आधार स्तम्भहरु	छैन वा अति कमजोर	कमजोर वा सीमित	राम्रो वा मध्यम	बलियो वा सुदृढ
आधार स्तम्भहरु	**छैन वा अति कमजोर**	**कमजोर वा सीमित**	**राम्रो वा मध्यम**	**बलियो वा सुदृढ**
सकृय तथा सशक्त जनता र समुदायहरु	समुदाय वा जिल्लाका जनताहरुलाई उहाँहरुको खानेपानी तथा सरसफाइको अधिकारका बारेमा जानकारी छैन । उहाँहरु खासस्व सेवाहरुको सुधार तथा पहुँचको लागि माग गर्ने कार्यमा पनि सकृय भूमिका खेल्ने गरेका छैनन् । खासस्व सेवाहरुका लागि उपभोक्ताहरुमा सेवाशुल्क तिर्नका लागि इच्छुक हुनुहुन्न । साथै सुधारिएका व्यवहारहरु पनि अभ्यास गर्नुहुन्न । लिङ्ग (जेण्डर) तथा सामाजिक सीमान्तीकरणको चरम तहहरु छन् ।	समुदाय वा जिल्लाका केही जनताहरुलाई उहाँहरु आफूहरुसँग खानेपानी तथा सरसफाइको अधिकारको बारेमा जानकार भएर आफ्नो खानेपानी तथा सरसफाइको अधिकार माग गर्नसक्ने क्षमता भएको महसुस गर्दछन् । उहाँहरु अनौपचारिक च्यानलहरु प्रयोग गरेर खासस्व सेवाहरुको सुधारको लागि सेवा प्रदायक संस्था वा सेवा अधिकारीलाई सम्पर्क गर्नसक्ने पनि हुनुहुन्छ । तापनि, महिला तथा सीमान्तकृत समुदायका सदस्यहरु आफ्नो अधिकारहरु माग गर्नका लागि धेरै सशक्त भैसकेका छैनन् । आधाभन्दा पनि कम जनसंख्या खासस्व सेवाहरुका लागि उपभोक्ताहरुमा सेवाशुल्क तिर्न तथा सुधारिएका व्यवहारहरु अभ्यास गर्नका लागि इच्छुक हुनुहुन्छ ।	समुदाय वा जिल्लाका महिला तथा सीमान्कृत समुदायका सदस्यहरुलगायत धेरै जनताहरु सामुदायिक पृष्ठपोषण संयन्त्रहरुमा सहभागी हुन्छन् र उहाँहरु आफूहरुलाई चाहिने खानेपानी तथा सरसफाइको अधिकार तथा खासस्व सेवाहरुको सुधारका लागि माग गर्न सक्षम छन् । आधाभन्दा बढी जनसंख्या खासस्व सेवाहरुका लागि सेवाशुल्क तिर्न तथा सुधारिएका व्यवहारहरु अभ्यास गर्नका लागि इच्छुक हुनुहुन्छ ।	महिला तथा सीमान्कृत समुदायका सदस्यहरुलगायत समुदाय वा जिल्लाका लगभग सबै जनताहरु आफूहरुलाई चाहिने खानेपानी तथा सरसफाइको अधिकार तथा खासस्व सेवाहरुको सुधारका लागि माग गर्न सक्षम छन् । उहाँहरु खासस्व सेवासक्बन्धी योजना तर्जुमा, निरीक्षण तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नमा पनि सक्रियताका साथ सहभागी हुनुहुन्छ र उहाँहरुको अधिकार सुनिश्चित गर्न पनि सक्षम हुनुहुन्छ । लगभग सबैजसो वा बहुमतीय जनसंख्या खासस्व सेवाहरुका लागि सेवाशुल्क तिर्न तथा सुधारिएका व्यवहारहरु अभ्यास गर्नका लागि इच्छुक हुनुहुन्छ ।
नोट				